יכול אפילו חלה ת"ל ובשביעית יצא אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון שברח ופגע בו יובל מהו דתימא הואיל ואפיק ליה יובל שילוחו מעמך קרינן ביה ולא ניקנסיה ונעניק ליה קמ"ל אמר מר יכול אפילו חלה ת"ל ובשביעית יצא אפילו חלה כל שש והתניא חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים חלה כל שש חייב להשלים אמר רב ששת בעושה מעשה מחט הא גופא קשיא אמרת חלה שלש ועבד שלש אין חייב להשלים הא ארבע חייב להשלים אימא סיפא חלה כל שש חייב להשלים הא ד' אין חייב להשלים הכי קאמר חלה ד' נעשה כמי שחלה כל שש וחייב להשלים: תנו רבנן כמה מעניקים לו חמש סלעים מכל מין ומין שהן חמש עשרה סלעים דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר שלשים כשלשים של עבד ר"ש אומר חמשים כחמשים שבערכין אמר מר חמש סלעים מכל מין ומין שהם חמש עשרה סלעים דברי ר' מאיר ור"מ מנינא אתא לאשמועינן הא קמ"ל מיבצר הוא דלא מבצר ליה מהאי מינא ואי בצר ליה מחד מינא וטפי ליה מחד מינא לית לן בה מאי טעמא דרבי מאיר יליף ריקם ריקם מבכור מה להלן חמש סלעים אף כאן חמש סלעים ואימא חמש סלעים מכולהו אי כתיב ריקם לבסוף כדקאמרת השתא דכתיב ריקם ברישא שדי ריקם אצאן ריקם אגורן ריקם איקב ונילף ריקם ריקם מעולת ראיה אמר קרא אשר ברכך יי' אלהיך רבי יהודה אומר שלשים כשלשים של עבד מאי טעמא דרבי יהודה יליף נתינה נתינה מעבד מה להלן שלשים אף כאן שלשים ונילף נתינה נתינה מערכין מה להלן חמשים אף כאן חמשים חדא דתפשתה מרובה לא תפשתה תפשתה מועט תפשתה ועוד עבד מעבד הוה ליה למילף ר' שמעון אומר חמשים כחמשים שבערכין מאי טעמיה דרבי שמעון גמר נתינה נתינה מערכין מה להלן חמשים אף כאן חמשים ואימא בפחות שבערכין אשר ברכך יי' אלהיך כתיב ונילף נתינה נתינה מעבד מה להלן שלשים אף כאן שלשים חדא דתפשתה מרובה לא תפשתה ועוד עבד מעבד הוה ליה למילף ר' שמעון מיכה מיכה גמר בשלמא לר' מאיר היינו דכתיב צאן גורן ויקב אלא לר' יהודה ורבי שמעון האי צאן גורן ויקב למה לי האי מיבעי ליה לכדתניא יכול לא יהו מעניקין אלא מצאן גורן ויקב מנין לרבות כל דבר ת"ל אשר ברכך יי' אלהיך א"כ מה ת"ל צאן גורן ויקב לומר לך מה צאן גורן ויקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה אף כל שישנן בכלל ברכה יצאו כספים דברי ר' שמעון רבי אליעזר בן יעקב אומר יצאו פרדות ור' שמעון פרדות משבחן בגופייהו ורבי אליעזר בן יעקב כספים עביד בהו עיסקא וצריכא דאי כתב רחמנא צאן הוה אמינא בעלי חיים אין גידולי קרקע לא כתב רחמנא גורן ואי כתב גורן הוה אמינא גידולי קרקע אין בעלי חיים לא כתב רחמנא צאן יקב למה לי

למר

יכול אפילו חלה. בתוך שש יהא חייב להשלים ימי חליו: **ת"ל ובשביעית יצא.** ואפילו לא עבד שש שלימים: **ופגע בו יובל.** אחרי כן למחרת: **בעושה מעשה מחט.** בחליו שהוא מעשה קל קתני לעיל כל שש אינו חייב להשלים דהא עבד ליה מלאכה: **מעשה מחט.** תופר: **חלה ד' נעשה כו'.** דהכי קתני כי חלה שלש אינו משלים חלה יותר מכאן כחלה כל שש והוא חייב להשלים: **מכל מין ומין.** מצאנך ומגרנך ומיקבך שוה ה' סלעים מכל אחד שהן ט"ו סלעים ולקמיה פריך מינא אתא לאשמועינן: **כשלשים של עבד.** נזק שור מועד שהרג את העבד ולקמיה יליף טעמא: **כחמשים של ערכין.** הוא ערך גדול שבערכין: **מינא אתא לאשמועינן.** בשלשה מינין של חמש הוו להו ט"ו: **הא קמ"ל כו'.** להכי תני שהן חמש עשרה לאשמועינן דלא קפיד אלא אמנינא דט"ו סלעים אבל אחמש מכל מין לא קפיד דאי בציר ליה מהאי וטפי ליה מהאי לית לן בה: **ריקם ריקם.** לא תשלחנו ריקם (דברים טו) ובפדיון הבכור כתיב (שמות לד) וכל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם: **אי כתיב ריקם לבסוף.** הענק תעניק לו מצאנך מגרנך מיקבך ולא תשלחנו ריקם כדקאמרת: **ריקם מעיקרא.** קודם הענק תעניק שדי ריקם כו': **מעולת ראיה.** דליתיה אלא שתי כסף: **אשר ברכך.** סיפא דהעניק תעניק הוא ללמדך שתדרוש המקרא לרבות ולא למעט: **נתינה נתינה.** כתיב הכא תתן לו וכתיב התם בנזקי עבד כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו (שם כא): **ונילף נתינה נתינה מעבד חדא דתפשתה מרובה כו'.** כולה חדא קושיא היא עד עבד מעבד הוה ליה למילף: **מיכה מיכה גמר.** אין אדם דן ג"ש מעצמו ומסורה היא להם מרבותיהם ומקובלין איזו תיבה נכתבה לג"ש בכל דבר הלמד מחבירו. ועד השתא דהוה אמרינן דרבי שמעון גמר מרביה דנתינת העניק נדרש לג"ש הוה פרכינן ג"ש מנא ליה דגמר מנתינה דערכין נגמר מנתינה דעבד מש"ה איצטריך לתרוצי ג"ש דר' שמעון לאו ג"ש דנתינה גמר אלא דמיכה כתיב בעבד (ויקרא כה) וכי ימוך וכתיב בערכין (שם כז) ואם מך הוא: **היינו דכתיב צאן גורן ויקב.** למימר שדי ג"ש אכל חד מינייהו דהוו להו ט"ו: **למה לי.** הואיל וסופו לרבות כל דבר מאשר ברכך: **בכלל ברכה.** צאן פרה ורבה וכן גידולי קרקע:

למעוטי

אמה העבריה בסימנים ת"ל וכי תשלחנו. תימה לקמיה דרשינן אף לאמתך תעשה כן להענקה ולמה לי תרי קראי וי"ל דתרווייהו צריכי דאי לאו לאמתך לא הוה ילפינן הענקה באמה העבריה מוכי תשלחנו כיון דלא אשכחן בה הענקה כלל ואי לא וכי תשלחנו מאף לאמתך לא הוה שמעינן הענקה אלא ביוצא' בשש דומיא דעבד אבל בסימנים לא: **חלה** שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים. יש שהיו רוצים לומר שאותם שכירים מלמדי תינוקות אם חלו חצי זמן כמו כן לא יהיו משלימים את זמנן כמו ע"ע דהכא ויטלו כל השכירות כיון שהיו אנוסין וקשה דבפרק השוכר את האומנין (ב"מ דף עז.) קאמר רב פועל יכול לחזור בו ואפילו בחצי היום ופריך והתנן השוכר את הפועל ושמע שמת לו מת או שאחזתו חמה יכול לחזור בו טעמא דמת לו מת שאנוס הוא הא לאו הכי אינו יכול לחזור בו והשתא אי היכא דאנים נוטל שכירותו משלם מאי פריך לרב דילמא היכא דמת לו מת דאנים הוא נוטל שכירותו משלם ורב איירי בדלא אנים ואינו נוטל אלא מה שהרויח אלא ע"כ אף כי נמי הוי אנוס אינו נוטל אלא מה שהרויח ואי לא אנים ידו על התחתונה דבעה"ב שוכר עליו אם באתה חבילתו לידו או מטעהו כדאמר (שם עו:) גבי השוכר את הפועל להעלות פשתנו מן המשרה והשתא פריך שפיר לרב וא"כ מלמדי תינוקות נמי אם חלו לא יקחו אלא מה שהרויחו ואין לדמותם כלל לע"ע דעבד עברי גופו קנוי לאדוניו הילכך חלה שלש אינו חייב להשלים דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמו ללמוד עד הזמן וכשאינו יכול להשלים לא יטול אלא מה שהרויח ועוד נראה לחלק בין מלמד לע"ע דעבד היכא דחלה ג' ועבד ג' היינו טעמא דאינו חייב להשלים משום דכתיב בספר (ישעיה טז) מקלה שלש שנים כשני שכיר אם כן מליגו דשנים דשכיר הן שלש שנים והיינו דכתיב כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים והילכך היכא דעבד שלש דהיינו שני שכיר אמר דאינו חייב להשלים ויטול שכרו כיון דעבדו ג' שנים דהיינו שני שכיר: **ונילף** ריקם ריקם מעולת ראיה. וא"ת בעולת ראיה גופה מנא לן דבכל שהוא נילף מבכור ותהא ה' סלעים וי"ל דשמא הלכה למשה מסיני הוא דבכל שהוא דהא למ"ד בפ"ק דחגיגה (דף ז.) דעולת ראיה שתי כסף דבר תורה אמרו בירושלמי פ"ק דמסכת פאה דהוי הלכה למשה מסיני: **חדא** דתפשתה מרובה לא תפשתה. תימה כיון דכתיב אשר ברכך הוה לן למילף מן המרובה כדאמר לעיל דפריך ונילף ריקם ריקם מעולת ראיה ומשני אמר קרא אשר ברכך וי"ל דלא דמי דלעיל לא כתב אלא חד ריקם אבכור ועולת ראיה אית לן למילף מן המרובה משום אשר ברכך אבל הכא חד נתינה כתיב גבי עבד וחד גבי ערכין ואין לומר דאשר ברכך קאי אמרובה דהיינו ערכין אם סברא ללמד מעבד משום דתפשת מועט תפשת ותדע דהא כי יליף מערכין מהני אשר ברכך לאפוקי דלא נילף מפחות שבערכין כדפריך בסמוך ונילף מפחות שבערכין ומשני אמר קרא אשר ברכך:

למר

עין משפט
נר מצוה

קס א מיי' פ"ג מהל' עבדים הלכה טו סמג עשין פו:

קסא ב ג מיי' שם פ"ג הלכה ה:

קסב ד ה מיי' שם פ"ג הל' יד סמג עשין פד ולאוין קעח:

◆

תורה אור השלם

1. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: שמות כא ב
2. וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם: דברים טו יג
3. וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: שמות לד כ
4. הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ: דברים טו יד

◆

תוס' ר"י הזקן

ובשביעית. אף בשביעית עובד היינו כשברח. יצא. אע"פ שנתבטל, והיינו כשחלה. ופגע בו יובל. פר"ש מיד למחרת שברח. והר"מ [עבדים פ"ב ה"ד] פירש אפילו כשהוא בורח יצא לחרות, וכ"ש אם פגע בו כשחזר ומשלים דלעולם אין לאחר יובל תשלומין. ואית דמפרשי שברח שנה קודם יובל ולאחר יובל הוא משלים כמה שברח ויוצא כשעבד שנה, [מכח] יובל שעבר. מחט. שעושה מלאכה קלה ואינו בטל מכל וכל אפילו חלה כל שש בזה החולי יצא, אבל אם אינו יכול לעשות שום מלאכה הואיל ונתבטל רוב שש ישלים. ומסתברא שאין זה הדין אלא בעבד עברי, אבל שכיר אחר אם חלה מחשב עמו כל מה שנתבטל אם מעט אם הרבה. ואיכא מ"ד דה"ה בשכיר פועל, דשכיר קרייה רחמנא. ירושלמי. ברח וחלה, שעבד רוב שש ואם לא ברח היה פטור. לא אבשת. לא חלית. אתנשמת בפריע. (ותרפיאת) [נתרפאת] מהרה.

מסורת הש"ס

א) חגיגה ו, ב) [ויקרא מ, כג. ועי' מלפ"א, אור ישועה, ורש"ש], ג) חגיגה ח. סוכה ה: ד"ה ד: [יומא פ. חולין קלח. ערכין ד:], ד) [עי' תוס' יומא עג. ד"ה נעביל], ה) [בדפו"ר: כפחות], ו) [עי' חולין קלט: וברש"י שם ד"ה ת"ל ונתן את הערכך וכ"כ בתוס' הרי"ד] [עי' ברש"ש], ז) [נ"ל להו. יעב"ץ], ח) ספרי פ' ראה, ט) [יען יעקב" ליתא בספרי. ועיין בן אריה מש"כ כאן], י) [עי' תוס' סוכה יא: ד"ה וגידולי וב"ק נד: ד"ה פרי], כ) רש"א מ"ז, ל) [נ"ל שם שנים שלמות. יעב"ץ], מ) [דברים טו, יד], נ) [שמות כא, לב], ס) [ויקרא כה, ג], ע) [בדפו"ר ומיקבך, ובלשון הפסוק], פ) [חגיגה ב ע"א, ע"ש], צ) [דברים טו, יד], ק) [פסחים סו ע"א], ר) [בדפו"ר מסיני. ועי' רש"י נדה יט: ע"ב ד"ה אין], ש) [נ"ל בכל. רש"ש], ת) [דיבור זה שייך לעיל טו ע"ב], א) [בעמוד ב], ב) [דברים טו], ג) [נ"ל והתניא השוכר וכו' חמה נותן לו שכרו. טעמא, (רש"ש, ע"ש)], ד) [לעיל טו ע"א], ה) ["ממקלה" ט"ס ונ"ל כשלש שנים. (יעב"ץ, תפ"ל)], ו) [דברים טו, יח], ז) [ר"ש ה"ה], ח) [ועי' תוס' חגיגה ז. ד"ה ר' יוחנן], ט) [עיין לעיל טו ע"א ורבינו שם ד"ה לא סבירא],

◆

גליון הש"ס

גמ' בעושה מעשה מחט. עיין ב"ק דף פו ע"א תד"ה שבת גדולה:

◆

מוסף רש"י

דתפשתה מרובה לא תפשתה. כל מקום שתמצא שני דרכים, אחד תופש מרובה ואחד תופש מועט, טוב לך לתפוש את המועט, שאפילו היה לך לתפוש את המרובה ותתפוש את המועט תפיסתך תפיסה, שיש בכלל המרובה המועט, אבל אם תתפוש המרובה והיה לך לתפוש המועט, נמצאת שתפשת שלא כדין (חגיגה יז.). דיש להקשות תפוש את המועט (סוכה ה:). תפשתה מועט תפשתה. דאי מקשה לך תפוש את המרובה, איני חולק על דבריך אלא מוסיף, דבכלל מרובה איכא מועט (שם. ועי' בעי"ז חולין קלח. בארוכה). תלמוד לומר אשר ברכך ה' אלהיך. מכל מה שברכך נותן (דברים טו יד).

◆

מוסף תוספות

א. ה"נ למ"ד בכל שהוא. תוס' הרא"ש.